

XERAVITS GÉZA

„Ne félj, én megsegítelek”
Deutero-Izajás két üdv-orákuluma (Iz 41,8–16)

Ebben a tanulmányban az Ószövetség méltán legnépszerűbb prófétájának, a babiloni fogság névtelen vigasztalójának szeretnék figyelmet szentelni. A kutatók által jobb híján Deutero-Izajásnak (az alábbiakban DtIz) nevezett örömhírnök igehirdetése során előszeretettel alkalmazott olyan beszédformákat, amelyek az izraeli próféta klasszikus műfajaitól eltértek – ezeket a vallásos/társadalmi élet más területeiről kölcsönözte. E kölcsönzött beszédformák közül kétségtelenül az egyik legnagyobb hatású az eredetileg papi környezetben használt üdv-orákulum. Az alábbiakban a deutero-izajási *œuvre* két legelsőként előforduló üdv-orákulumát (Iz 41,8–16) kívánom elemezni.

BEVEZETŐ MEGJEGYZÉSEK

A 41,8–16 verseit a kutatók többféleképpen osztják fel. Kiindulási pontként elmondható, hogy a maszoréta szöveg egy *szetúmat* – azaz kis szakasztörő jelet – helyez a v. 13 utánra, és egy *petúhát* – azaz nagy szakasztörő jelet – a v. 16 utánra. A kérdéses versek két szakaszba osztása a maszoréta szöveg részéről kétségtelenül helytálló, ugyanis számos érv szól amellett, hogy azonos műfajuk ellenére a vv. 8–13 és 14–16 önálló egységeknek tekintendők.¹

¹ Egyesek ezt a beosztást nem tartják megfelelőnek. Vannak, akik a vv. 8–16-ot egy egységnek tekintik (pl. ROSARIO P. MERENDINO: *Der Erste und der Letzte. Eine Untersuchung von Jes 40–48* [VTSup 31], Brill, Leiden, 1981), mások szerint a vv. 1–20 (PIERRE E. BONNARD: *Le second Isaïe, son disciple et leurs éditeurs. Isaïe 40–66* [EtBib], Gabalda, Paris, 1972, vagy JEROME T. WALSH: *Summons to Judgement: A Close Reading of Isaiah xli 1–20*, VT 43 [1993] 351–371), esetleg a vv. 8–20 (JOHN L. MCKENZIE: *Second Isaiah. Introduction, Translation, and Notes* [AB 20], Doubleday, Garden City, 1968, illetve REINHARD G. KRATZ: *Kyros im Deutero-Isaja-Buch* [FAT 1], Mohr, Tübingen, 1991) tekintendő egy szövegegységnek. KARL ELLIGER:

„Ne félj, én megsegítelek”

Az bizonyos, hogy a vv. (8–9)10–13 mindenképpen elválik szövegkörnyezetétől. A benne domináló egyes szám második személyű utóragok ritmikája, és különösen a vv. 11–13-ban ezek rímes egymásutánja költői szempontból rendkívül markánsá teszi e szakaszt. Nemcsak a v. 14a tűnik egy új szövegegyesség bevezetésének, hanem a vv. 14–16 a maga egészében megismétli a vv. 10–13 szerkezeti elemeit.

Ami a vv. 8–13 és 14–16 műfaját illeti, Joachim Begrich 1934-ben írt kiváló tanulmányában kimutatta, hogy mindkettő ugyanúgy, mint „papi üdvorákulum” (*priesterliche Heilsorakel*) határozható meg.² Begrich szerint itt a próféta egy kultikus műfajt kölcsönöz, és épít be igehirdetésébe. Ennek a műfajnak a használata elsősorban DtIz-ra jellemző (41,8–13.14–16; 43,1–3a.5; [44,2–5]; 48,17–19; 49,7.14–15; 51,7–8; 54,4–8), de megfigyelhetjük Jeremiás könyvének egyes helyein is (30,10 = 46,27 és 30,11 = 46,28). A műfaj eredeti *Sitz im Leben*-je az a szituáció volt, amikor egy egyéni panaszszoltásra válaszul a papok orákulumot adtak. A műfajnak Begrich az alábbi fő elemeit határozta meg: 1° a „ne félj” formula; 2° a megszólított megnevezése (*Bezeichnung des Angeredeten*); 3° JHWH segítő közelségének biztosítása (*Versicherung der hilfreichen Nähe Jahwes*); 4° JHWH kijelentése (*Aussage Jahwes*), amely biztosítja az imádkozót, hogy megsegíttetik.³ Későbbi könyvében Begrich további szövegeket is azonosított, mint a papi üdvorákulum hiányos előfordulásait.⁴

Deuterocesaja in seinem Verhältnis zu Tritojesaja (BWANT 63), Kohlhammer, Stuttgart, 1933 és CHRISTOPHER R. NORTH: *The Second Isaiah. Introduction, Translation and Commentary to Chapters xl–lv*, Clarendon, Oxford, 1964, 96–100 a kérdéses verseket három alegységbe osztja: vv. 8–10; 11–13; 14–16. Elliger hasonlóképpen aláhúzza a vv. 8–10.11–13 metrumának különbözőségét, kommentárjában azonban a vv. 8–13-ról mint egységről beszél. GEORG FOHRER: *Zum Text von Jes. xli 8–13, VT 5* (1955) 240 viszont ötféle indokát adja annak, hogy a vv. 8–13-at önálló egységként kell kezelni. Merendinónak (*Der Erste und der Letzte*, i. m. 136–138) a vv. 8–16 egységére vonatkozó érvei között első helyen áll e szakasznak és a 43,1–7-nek a párhuzama: mindkét esetben két, hasonló jellegű rész (41,8–13.14–16 és 43,1–4.5–7) látszik összekapcsolódni. Ugyanakkor a hasonló jellegű 44,1–5-tel való összehasonlítás arra utal, hogy mindegyik „ne félj” felszólítással kezdődő egység eredetileg önállóan tekintendő.

² JOACHIM BEGRICH: *Das priesterliche Heilsorakel*, repr. in *Gesammelte Studien zum Alten Testament* (ThB.AT 21), Chr. Kaiser, München, 1964, 217–231.

³ JOACHIM BEGRICH: *Das priesterliche Heilsorakel*, i. m. 219–221.

⁴ Az 1938-as kiadás reprintjét használtam: JOACHIM BEGRICH: *Studien zu Deuterocesaja* (ThB.AT 20, hrsg. von Walter Zimmerli), Chr. Kaiser, München, 1963.

Claus Westermann amellett érvel, hogy a Begrich által leírt kategória igazából mindössze hat szakaszra korlátozódik DtIz anyagában (41,8–13.14–16; 43,1–4.5–7; 44,1–5, 54,4–6).⁵ E szakaszok négyosztatú szerkezetét Westermann az alábbiak szerint vázolja: 1° megszólítás (*Anrede*); 2° üdvígéret a „ne félj” formulával (*Heilszuspruch*); 3° indoklás (*Begründung*), akár nominális, akár verbális formában; 4° jövőbeli következmény (*Folge*) a könyörgő számára, ellenségeivel szemben. E műfajt a kutatás általánosan elfogadja.

Edgar Conrad a korábbi kutatók megállapításait átfogó revízió alá vette a '80-as években. Egyfelől amellett érvelt, hogy a Begrich és Westermann által említett szövegeken kívül az Ószövetség bizonyos további passzusai is ebbe a műfajba sorolhatók, és tagadja azt, hogy ez a műfaj a papi üdvorákulum lenne.⁶ Egy későbbi tanulmányában pedig azt próbálja kimutatni, hogy legalább két, különböző műfajjal van dolgunk, egy ún. háborús orákulummal (*war oracle*) és egy ún. pátriárkai orákulummal (*patriarchal oracle*).⁷ Utóbbi cikkében – ha általánosságban akarja azonosítani e szakaszokat – már nem is üdvorákulumról (*salvation oracle*), hanem egyszerűen csak „ne-félj” orákulumról („*fear not*” *oracle*) beszél. Begrich és Westermann téziseinek további kritizálói között említhetjük Rosario Merendinót, aki visszautasítja azt, hogy előzetes orákulumkérést feltételezzünk a kijelentések háttérében; illetve Klaus Baltzert, aki nagy kommentárjában a vv. 8–13 műfaját beiktatásként (*installation*) határozza meg, melyben a megszemélyesített Isten népét, a szolgát biztosítják ura segítségével, mindehhez a háttérrel a mennyei rezidencia biztosítja. A beiktatáson belül a vv. 10.11–13 bátorító beszédül (*speech of encouragement*) szolgálna Baltzer szerint.⁸

DtIz e hasonló műfajú orákulumainak gyors összehasonlítása az alábbi eredményre vezet (megjegyzem, az 54,4–6 viszonya a másik öt textushoz meglehetősen kérdéses!):⁹

⁵ CLAUS WESTERMANN: Sprache und Struktur der Prophetie Deuterocesajas, in *Forschung am alten Testament. Gesammelte Studien* (ThB.AT 24), Chr. Kaiser, München, 1964, 97 és 117–120.

⁶ EDGAR W. CONRAD: Second Isaiah and the Priestly Oracle of Salvation, *ZAW* 93 (1981) 234–246.

⁷ EDGAR W. CONRAD: The 'Fear Not' Oracles in Second Isaiah, *VT* 34 (1984) 129–152.

⁸ ROSARIO P. MERENDINO: *Der Erste und der Letzte*, i. m. 148–174; KLAUS BALTZER: *Deutero-Isaiah. A Commentary on Isaiah 40–55* (Hermeneia), Fortress Press, Minneapolis, 2001 (ered. KAT 10/2, Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh, 1999), 96.

⁹ A szakaszok szövege saját fordítás; a megszokott olvasatoktól való jelentősebb eltéréseket a magyarázat során indoklom.

„Ne félj, én megsegítelek”

41,8–13	41,14–16	43,1–4	43,5–7	44,1–5
<p>És te, Izrael, szolgám, Jákob, akit kiválasztottam, Ábrahámomnak szeretett ivadéka, akit elragadtalak a föld széleiről, és legmeszszibb helyeiről hívtalak, és azt mondtam neked: „szolgám vagy”, kiválasztottalak, és nem vetettelek el:</p> <p>Ne félj, mert veled vagyok, ne rettegj, mert én vagyok Istened, megerősítelek és meg is segítelek, bizony, támogatlak igaz jobbommal!</p> <p>Íme, megszégyenülnek és szégyenben maradnak mind, akik haragszanak rád, semmivé lesznek és elpusztulnak, akik veled perelnek, keresed őket, és nem találod őket, akik veled küzdenek, semmivé lesznek és megsemmisülnek, akik ellened harcolnak. Mert én, JHWH vagyok a te Istened, erősen fogom a kezéd, azt mondom neked: „ne félj, én megsegítelek!”</p>	<p>Ne félj, férgecske, Jákob, kis rovar Izrael, én megsegítelek téged – ez JHWH szava –, és a te megváltód Izrael szentje.</p> <p>Íme, cséplőszánná teszlek téged, ami új és sokfogú, hegyeket csépsz és porlasztasz, és a dombokat pelyvává teszel, feldobod őket, s felkapja őket a szél, és a vihar szétszórja őket. Te pedig örvendezel JHWH-ban, Izrael Szentjében dicsekszel.</p>	<p>És most ezt mondja JHWH, a te teremtőd, Jákob és a te alkotód, Izrael:</p> <p>Ne félj, mert megváltottalak, neveden hívtalak, az enyém vagy.</p> <p>Ha átmész a vizeken, veled vagyok, és a folyamok nem öntenek el téged. Ha tűzben jársz, nem égsz el, és a láng nem éget meg téged. Mert én, JHWH vagyok a te Istened, Izrael szentje a te szabadítód. Válságodul adom Egyiptomot, Kúst és Sábát helyetted. Mert drága vagy szemeimben, értékes vagy, és én szeretlek téged. Embereket adok helyetted, és népeket te helyetted.</p>	<p>Ne félj, mert én veled vagyok,</p> <p>keletről hozom ivadékat, és nyugatról gyűjtelek össze téged, azt mondom északnak: „add ide”, és délnek: „ne tartsd vissza, hozd vissza fiaimat messziről, és leányaimat a föld széleiről, mindenkinek, aki nevémen hívatik, akiket di-csőségemre teremttem, alkottam, s készítettem”.</p>	<p>És most halld, szolgám, Jákob, és Izrael, akit kiválasztottam, ezt mondja JHWH, a te készítőd, és alkotód: az anyaméhtől fogva segítelek téged.</p> <p>Ne félj, szolgám, Jákob, és Jesurun, akit kiválasztottam.</p> <p>Mert vizet árasztok a szomjas földre, és patakokat a száraz földre. Kiárasztom lelkemet ivadékodra, és áldásomat sarjadékaidra. Kiszarjadnak a fű közül, mint füzek a vízforlyások mellett. Ez azt mondja: „JHWH-é vagyok”, emez pedig Jákob nevével neveztetik. És ez a kezére írja: „JHWH-é”, és Izrael nevével neveztetik.</p>

Jól látható, hogy a szövegegységek magvát minden esetben a hasonlóan felépített üdvorákulum képezi. Ez a „ne félj” felszólítással indít, amit közvetlenül követ az az alap, aminek tekintetében JHWH megerősítése elfogadhatóvá válik (*Begründung*, vagy *basis of assurance*), majd pedig egy konkrét ígéret zárja le az egységet. A könyv anyagának kialakításakor a szerkesztők ezeket az üdvorákulumokat esetenként csoportosították (41,10–13.14–16 és 43,1b–4.5–7), majd a kontextusba illesztés során bevezetéssel látták el (41,8–9; 43,1a; 44,1–2a). A bevezetések megszólítják az orákulum címzettjeit, illetve tisztázzák JHWH velük való viszonyát. Az, hogy az orákulumok eredeti szövegéhez milyen bevezetések tartoztak, nem megmondható, az sem elképzelhetetlen, hogy a szerkesztés során a már meglévő bevezetéseket használták föl, s a csoportosításkor második helyre rendezett 41,14–16 és 43,5–7 bevezetéseit – ha voltak ilyenek – egyszerűen elhagyták.

AZ ELSŐ ÜDV-ORÁKULUM (41,[8–9]10–13)

- 8a És te, Izrael, szolgám,
 Jákob, akit kiválasztottam,
8b Ábrahámomnak szeretett ivadéka,
9a akit elragadtalak a föld széleiről,
 és legmesszibb helyeiről hívtalak,
9b és azt mondtam neked: „szolgám vagy”,
 kiválasztottalak, és nem vetettelek el,
10a ne félj, mert veled vagyok,
 ne rettegj, mert én vagyok Istened,
10b megerősítelek és meg is segítelek,
 bizony, támogatlak igaz jobbommal!
11a Íme, megszegyenülnek és szégyenben maradnak
 mind, akik haragszanak rád,
11b semmivé lesznek és elpusztulnak,
 akik veled perelnek,
12a keresed őket, és nem találod őket,
 akik veled küzdenek,
12b semmivé lesznek és megsemmisülnek,
 akik ellened harcolnak.
13a Mert én, JHWH vagyok a te Istened,
 erősen fogom a kezéd,
13b azt mondom neked: „ne félj,
 én megsegítelek!”

„Ne félj, én megsegítelek”

A 8. verssel egy Jákob/Izraelnek szóló üdvorákulum kezdődik. A v. 8 egy önálló *trikolon*, amely bevezeti a szövegegységet, azonosítva és megnevezve az orákulum címzettjét. Az egyes számú nyelvtani formákból következően Baltzer a nép megszemélyesítéséről beszél,¹⁰ ez azonban nem szükségszerű: az egyes számú népnévhez a héberben gyakran kapcsolódnak egyes számú vonzatok. Jákob/Izraelt a szöveg úgy azonosítja, mint Isten szolgája, akit ő kiválasztott magának. Mindkét kifejezés nagy jelentőségű DtIz első főrészének (Iz 40–48) terminológiájában. Izraelnek, mint szolgának az alakja (egyes számban) 11 alkalommal fordul elő, amihez hozzávehetjük még az „Ebed JHWH”-szövegekben található hét hasonló formáját, de rendkívül vitatott értelmű előfordulást. Hasonló gyakorisággal találhatjuk meg a JHWH által kiválasztott Izrael képét is, nyolcszor, és egy alkalommal az első „Ebed JHWH”-szövegben.¹¹

Egyesek számára a v. 8b problémát jelent, mivel ez a szakasz és a tágabb környezet *bikolonokból* építkező ritmusát megtöri. Éppen ezért, valamint későinek feltételezett teológiai látásmódja miatt Fohrer ezt a *kolont* másodlagosnak, az alapszöveg utólagos bővítésének tekinti. Javaslatát azonban nem követem.¹²

A v. 8b Jákob/Izrael alakját egy átfogóbb üdvtörténeti távlatba helyezi. Ábrahám említése a történelem kezdeteitől hatékonyan tevékeny JHWH alakjához köt. A „szeretett” szót általában Ábrahám jelzőjének tartják, ugyanakkor Merendino jól mutatja meg, hogy DtIz hasonló műfajú szakaszaival való összevetés alapján ez a jelző magára a teljes kifejezésre, „Ábrahám ivadéka” vonatkozik.¹³

¹⁰ KLAUS BALTZER: *Deutero-Isaiah*, i. m. 96.

¹¹ Vö. PIERRE E. BONNARD: *Le second Isaïe*, i. m. 513–514, 523.

¹² GEORG FOHRER: *Zum Text*, i. m. 241–242. Fohrer amellet érvel, hogy Ábrahámnak mint Isten barátjának a bemutatása a fogság utáni korra tehető, amit ő a 2Krón 20,7 párhuzamával lát alátámasztani. ANTOON SCHOORS: *I Am God Your Saviour. A Form-Critical Study of the Main Genres in Is. xl–xlv* (VTSup 24), Brill, Leiden, 1973, 51–52 ellenben meggyőzően mutat rá, hogy teológiai szempontból a v. 8b nem idegen a kontextusától. Hasonlóan foglal állást ROSARIO P. MERENDINO: *Der Erste und der Letzte*, i. m. 139–140 is, aki viszont a v. 8aβ-t tekinti másodlagosnak – meglehetősen kérdéses módon, hiszen a Jákob/Izrael páros rendszeresen visszatérő, állandó eleme DtIz első főrészének. Ami Fohrernek a metrumra vonatkozó megjegyzését illeti, Schoors valószínűbbnek tartja, hogy inkább a v. 8b egy eredeti párhuzam *kolonja* vesztett el, semmint, hogy az lenne másodlagos. JEROME T. WALSH: *Summons to Judgement*, i. m. 361–363 viszont meggyőzően mutat rá a *trikolon* koherens belső felépítésére.

¹³ Szemben KARL ELLIGER: *Deuterocesaja 40, 1–45, 7* (BKAT 11/1), Neukirchener Verlag, Neukirchen, 1978, 138 véleményével.

A 9. vers folytatja a megelőzőkben elkezdett megszólítást. A perfectumi igealakok JHWH Izraelen végrehajtott tetteit idézik fel a hallgatóban. A „föld szélei” a 41,5aβ-ra rímelenek. Ennek párhuzamául itt a „legmesszibb helyek” (לְאַרְצוֹת) *hapax legomenon* szolgál. A vers igéi inkluzív párhuzamban állnak egymással, két verbális aktivitást jelző igét („hívtalak” és „mondtam neked”) két olyan ige keretez, melyek JHWH népéhez fűződő viszonyát írják le („elragadtalak” és „kiválasztottalak”). Ez utóbbi igét mintegy megerősíti a vele egy *kolonban* szereplő ellentéte (v. 9bβ: „nem vetettelek el”). A v. 9bα igéje a maszoréta szövegben jövő idejű, a qumráni nagy Izajás-tekercs (1QIsa^a) ezzel szemben a szövegösszefüggésnek jobban megfelelő múlt idejű formát hoz, s ezt tükrözi a Septuaginta, a Vulgata és a Pesitta olvasata is. A v. 9bα „szolgám” kifejezése a v. 8aα felé teremt kapcsolatot, míg a „te” a JHWH-ra utaló „én” névmásokkal párhuzamos.

A 10. verset indító „ne félj” formula vezeti be a tulajdonképpeni üdvorákulomot. A forma párhuzamai számos, Izraelt környező nép irodalmában fellelhetőek, a kutatók általában az alábbi szövegekre hivatkoznak. Istár istennő egy asszír kultushelyéről, Arbelából maradt fenn öt orákulum, melyek egy kivételével Assur-ah-iddina (Kr. e. 680–669) királyt érintik, s biztosítják őt az istenség segítségéről, a „ne félj” (*lā tapallah*) formulával, és a király nevével bevezetve. Hasonló szöveg maradt fenn Assur-bán-apli asszír királyt illetően is, ennek első uralkodási évéből.¹⁴ Izraelhez közelebbi helyről került elő Hamat uralkodójának, Zakirnak (Kr. e. IX. század vége) egy arám nyelvű felirata, melyben arról tudósít, hogy egy kritikus hadi helyzetben istene, Ba‘alsamém megerősítő orákulomot adott neki: ez szintén a „ne félj” formulával indít.¹⁵ Mindegyik szöveg a „ne félj” formula után segítséget ígér a királynak.¹⁶

A v. 10b *kolont* Merendino másodlagosnak tekinti, mert a 10bα „megerősítelek” (אֲמַיֵן) igéje és a 10bβ „támogatlak” (תִּמְנֵךְ) igéje DtIz szövegében egyetlen további helyen fordul csak elő (előbbi 44,14aγ, utóbbi 42,1aα), s e helyeket ő szintén a próféta alapszövegéhez utólagosan illesztett részletekhez tartozónak ítéli.¹⁷ Ugyancsak furcsa az „igaz jobbom” kifejezés, ami nemcsak DtIz, de az egész

¹⁴ Vö. JAMES B. PRITCHARD: *Ancient Near Eastern Relating to the Old Testament*, Princeton University, Press, Princeton, 1969, 449–451.

¹⁵ Vö. *Ókori keleti történeti chrestomathia*, Osiris, Budapest, 2003, 249–250.

¹⁶ Lásd pl. PHILIP B. HARNER: The Salvation Oracle in Second Isaiah, *JBL* 88 (1969) 418–434, ROSARIO P. MERENDINO: *Der Erste und der Letzte*, i. m. 166–167, ANTOON SCHOORS: *I Am God Your Saviour*, i. m. 39–45.

¹⁷ ROSARIO P. MERENDINO: *Der Erste und der Letzte*, i. m. 143–144, előbbihez lásd még KARL ELLIGER: *Deuterocesaja 40,1–45,7*, i. m. 141 és 429–430.

„Ne félj, én megsegítelek”

Héber Biblia szövegében *hapax legomenon* itt. Ezt a benyomást tovább erősíti az, hogy a v. 10a tartalmazza a rokon orákulumok élén álló „ne félj” formulák lényeges elemeit, azaz magát a „ne félj” kijelentést, és a *Begründung*, vagy *basis of assurance* részt, amelyben Isten megnevezi magát, és kinyilvánítja Izraelhez fűződő viszonyát. Ehhez képest a v. 10b bőbeszédűen megtörni látszik a formát. Ugyanakkor, amennyiben elfogadjuk a v. 10b szekundér voltát, azt is hozzá kell tennünk, hogy eredetét illetően semmi biztosat nem tudunk mondani.

A 11–12. versek tartalmazzák magát az orákulumot. Ez az „íme” (יָמֵי) szócskával kezdődik – vö. 41,15a_x; a 43,2a_x és 44,3a_x esetében יָמֵי-t találunk. A vv. 11–13 ismét egy költőileg szépen szerkesztett szövegegység. A *bikolonok* metruma 3+3, 3+2, 3+2, 3+2, 4+2, 3+2, minden párban a második *kolon* rím-szerűen *-ká* végződést kap. A v. 13 lezárja az egységet, amit a metrumváltás is jelez, az orákulum törzse (vv. 11–12) pedig az ellenségek feletti győzelmet hirdeti (ezért nevezi e típust Conrad háborús orákulumnak).¹⁸ Ennek a két versnek a szerkezete további szabályszerűséget mutat:

11a	íme	megszégyenülnek és szégyenben maradnak	mind kik haragszanak rád,
11b		lesznek semmivé és elpusztulnak	akik veled perelnek,
12a		keresed őket és nem találod	akik veled küzdenek,
12b		lesznek semmivé és megsemmisülnek	akik ellened harcolnak.

A héber szöveg nyelvi ritmikája a következőképpen alakul:

11a	<i>hén</i>	<i>-ú -ú</i>		<i>bák</i>
11b		<i>jihjú k'ajin w'jóvdú</i>	<i>'ansê</i>	<i>-ká</i>
12a		<i>-ém -ém</i>	<i>'ansê</i>	<i>-eká</i>
12b		<i>jihjú k'ajin úk'efesz</i>	<i>'ansê</i>	<i>-eká</i>

Izrael ellenségeit a szerző a v. 12b_x *kolonban* mint **בַּעֲבָדָי** és **יְרֵמָה** nevezi meg („semmiség”), ugyanezt a két kifejezést a 40,17 a pogány népekre használja. Az ellenségekre négyféle megnevezést alkalmaznak ezek a versek: „akik haragszanak rád”, „akik veled perelnek”, „akik veled küzdenek” és „akik ellened harcolnak”, a fokozás nyilvánvaló a belső fórumtól a nyílt háborúig.

A vv. 11–12 szövegének az 1QIsa^a egy érdekes változatát hozza, amennyiben kihagyja a 11b_x „semmivé lesznek” szavait és a teljes 12a_x *kolont*. Ez megerősíteni látszott Fohrer nézetét, aki az 1QIsa^a hiányait eleve másodlagosnak tar-

¹⁸ Vö. EDGAR W. CONRAD: *The 'Fear Not' Oracles*, i. m.

totta metrikai és lexikográfiai indokok alapján.¹⁹ Ugyanakkor a qumráni anyag tanúságát rendkívüli óvatossággal kell kezelni, mert Izajás két további qumráni kézírata (1QIsa^b és 4QIsa^b) a maszoréta szöveggel ebből a szempontból megegyező olvasatot tartalmaz. Az 1QIsa^a tehát valószínűleg hibás olvasatot őrzött meg, hiszen a vv. 11b_{α1}. 12a_α anyaga világosan részét képezte DtIz qumráni szövegének. Mi több, Fohrernek a szöveg másodlagos voltára vonatkozó metrikus és lexikális megjegyzései sem meggyőzőek. Mint fentebb láttuk, a vv. 11–12 költőileg tudatosan és szépen felépített egység, a Fohrer által feltételezett szöveg ennél lényegesen esetlenebb. Ami a lexikai kérdést illeti, a „semmivé lenni”/„elpusztulni” szekvencia nem csupán DtIz-nál nem fordul elő, hanem az egész Héber Bibliára tekintve szokatlan. A „keresed őket és nem találsz” még ennyire sem érdemli meg a kutatók gyanakvását, hiszen – jóllehet kevésszer – de mégis részei DtIz szókincsének.²⁰

Az orákulum a 13. versben egy megerősítő mondattal zárul. Ebben JHWH ön-kijelentését találjuk. Szókincsében ez a vers a vv. 9–10 anyagának irányába köt, vö. $\sqrt{\text{זקח}}$: v. 9a_α, $\sqrt{\text{ירא}}$: v. 10a_α, $\sqrt{\text{עזר}}$: v. 10b_α, a יָמִין szó: 10b_β (ott JHWH jobbjá). Fontos látni, hogy ez a záró mondat tartalmazza a szakasz teológiai csúcát is, hiszen az eddigiekben JHWH neve nem hangzott el, csupán számos utalás tetteire, erejére, istenségére, személyes mivoltára (אֱלֹהִים), Izraellel való vele-létére. Az, hogy kicsoda is ez az Isten, csak az orákulum végére kerül kimondásra – mire a hallgatónak már tudnia kell, kivel áll szemben: a könyv első számú főhősével, JHWH-val.

A MÁSODIK ÜDV-ORÁKULUM (41,14–16)

- 14a Ne félj, férgecske, Jákob,
kis rovar Izrael,
14b én vagyok a te segítőd – ez JHWH szava –,
és a te megváltód Izrael Szentje.
15a Íme, cséplőszánná teszlek,
ami új és sokfogú,
15b hegyeket csépelesz és porlasztasz,
és dombokat pelyvává teszel,

¹⁹ GEORG FOHRER: *Zum Text*, i. m. 243–249, pozitív recepciója ANTOON SCHOORS: *I Am God Your Saviour*, i. m. 55–56, negatívé KARL ELLIGER: *Deuterojesaja 40,1–45,7*, i. m. 133, és ROSARIO P. MERENDINO: *Der Erste und der Letzte*, i. m. 144–145.

²⁰ Ehhez vö. KARL ELLIGER: *Deuterojesaja 40,1–45,7*, i. m. 143.

„Ne félj, én megsegítelek”

- 16a feldobod őket, s felkapja őket a szél,
és a vihar szétszórja őket.
16b Te pedig örvendezel JHWH-ban,
Izrael Szentjében dicsekszel.

Ez a három vers egy önálló üdvorákulum, felépítését tekintve összefogott és precíz, a műfaj alapvető formai elemeit mind tartalmazza – szinte a műfaj „modell-darabjának” is tekinthető. Szerkezetét illetően kiegyensúlyozott, a szakasz ős-szövegének ritmusa 3+2 || 2+3, 3+3 || 3+3, 3+3 || 3+3, a kiegészítésekhez lásd lentebb.

Az orákulum a „ne félj” formulával indít, a címzett ismét Jákob/Izrael, akit a vers „féregnek” titulál, amivel csekélységét húzza alá. A v. 14aβ מְחִי szava régi exegetikai *crux*. A מְחִי יִשְׂרָאֵל kifejezés jelentése: „Izrael emberei”, ami önmagában semmilyen értelmezési problémát nem jelentene, ugyanakkor a parallelizmust szokatlaná teszi – hogy kerül a v. 14aα „féreg” szava, és az „emberek” közös platformra? Az ókori fordítások és változatok érzékenyek voltak a problémára. A Septuagintában ὀλιγοστος-t találunk („jelentéktelen, csekély”), ami nem következik a héber szöveg olvasatából. A Vulgata és a Theodotion egymáshoz közeli olvasatot ad: *qui mortui estis* és οἱ νεκροί, azaz „halottak, halandók”. Ez a maszoréta szöveg מְחִי szava helyett egy מִיחִי olvasatot feltételez, amit meg is találhatunk az 1QIsa^a szövegében. Ugyanakkor a parallelizmus szempontjából ez az olvasat is kérdéses. E téren a Pesitta megoldása az összes ókori változat közül a legjobb, hiszen a benne megőrzött olvasat egyik fajta vokalizációjával (*ím^e nínéh*) pontosan „férget, kis rovar” jelent²¹ – ez viszont nem egyezik meg a maszoréta szöveg olvasatával. Godfrey Driver amellet érvel, hogy az akkádiban a *mutu* szó megtalálható „tetű” jelentéssel, s így DtIz e verse az akkád alapján tökéletesen értelmezhető lenne a mássalhangzós szöveg emendálása nélkül, és a parallelizmus figyelembe vételével.²² Driver javaslata a *Biblia Hebraica Stuttgartensia* kritikai apparátusába is bekerült, és egyes kommentátorok is elfogadták.²³ Ugyanakkor azonban többen felhívják a figyelmet arra, hogy a szó ilyen akkád jelentését a standard akkád szótárak nem erősítik meg.²⁴ A legtöbben inkább arra gondolnak, hogy itt a maszoréta szöveg romlá-

²¹ Vö. JESSIE PAYNE SMITH: *A Compendious Syriac Dictionary*, Oxford University Press, Oxford, 1902, 282a.

²² GODFREY R. DRIVER: Linguistic and Textual Problems: Isaiah xl–lxvi, *JTS* 36 (1935) 399.

²³ Pl. CHRISTOPHER R. NORTH: *The Second Isaiah*, i. m. 99.

²⁴ Vö. pl. ANTOON SCHOORS: *I Am God Your Saviour*, i. m. 59–60, KARL ELLIGER: *Deuterogjesaja 40,1–45,7*, i. m. 146–147, KLAUS BALTZER: *Deutero-Isaiah*, i. m. 104.

sát kell feltételeznünk, s úgy vélik, a **רַמַּת יִשְׂרָאֵל** helyett eredetileg **רַמַּת יִשְׂרָאֵל** állhatott itt. Ennek a jelentése valóban „féreg Izrael”, s a **רַמַּת** és **תּוֹלְעַת** szavak többször is párhuzamban állnak a Héber Bibliában. Mint Elliger megjegyzi, a kifejezés szövegének megromlása elképzelhető: a **ב** után álló **ר** betűt előfordul, hogy az írnokok eltévesztik, s elhagyják, a **מַחֲי** szóvégi **י**-ja pedig a következő szó első betűjének egyszerű *dittográfia*.²⁵

A v. 14b α két megjegyzést igényel. Egyfelől, az „ez JHWH szava” kifejezés a prófétai nyelv szakterminusa JHWH saját, közvetlen igéjének bevezetésére, s megtalálható több helyen DtIz szóanyagában is. Ehelyütt mindenképpen másodlagos jellegűnek tűnik. A könyv üdvorákulumaiban bevezetéseiben sehol nem találjuk meg JHWH név szerinti azonosítását, a versnek e glossza nélküli szövege pedig szerkezetileg a 3+2 || 2+3 sémát adja, az „ez JHWH szava” tehát megtöri a metrumot. Másfelől, a maszoréta szöveg „én megsegítelek téged” szavát a Pesitta mint „a te megsegítő” fordítja, ennek hátterében tehát egy olyan olvasat áll, ami nyelvtanilag tökéletes párhuzama a v. 14b β „a te megváltó” kifejezésének. A vers eredeti szövegéül tehát az alábbi feltételezhetjük:

אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל תּוֹלְעַת יַעֲקֹב רַמַּת יִשְׂרָאֵל
אֲנִי עֹזְרְתֶךָ וְנֶאֱלַדְךָ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל

A bevezetés után az üdvorákulum egy mezőgazdaságból kölcsönzött hasonlattal él. Mint már korábban is megfigyelhető DtIz anyagában (40,6b–8.24; 41,2b δ), a próféta előszeretettel használ agrikulturális eredetű képeket. A hasonlat anyaga éles ellentétben áll Jákob/Izraelnek, a jelentéktelen férgecskének a bevezetőben emlegetett alakjával. Az orákulum tehát JHWH gyökeresen átalakító erejéről tanúskodik, aki a történelmileg jelentéktelent hatalommal bíróvá teszi.

Klaus Baltzer amellettt érvel kommentárjában, hogy a vv. 15–16a verseket negatív értelemben kell venni. Ehhez Ozeás könyvének anyagát hívja segítségül (10,9–17), ahol „a békés földműves-tevékenység képe... éles kontrasztban áll a szekerekben és harcosok sokaságában való hamis bizodalommal”. Utal továbbá Ámoszra, akinél (1,3) „az idegen népek ellen mondott próféciaiban az ‘emberiség elleni bűnöket’ szintén ‘vascséplőkkel való cséplésnek’ írja le”.²⁶ Ezzel szemben azonban megjegyzendő, hogy egy ilyen negatív értelmű kép teljességgel idegen az üdvorákulum műfajától.

²⁵ KARL ELLIGER: *Deuterocesaja* 40,1–45,7, i. m. 146.

²⁶ KLAUS BALTZER: *Deutero-Isaiab*, i. m. 104–105.

„Ne félj, én megsegítelek”

A v. 15 $\alpha\alpha$ igéjének igealakját („teszlek téged”) rendszerint *perfectum propheticumként* értelmezik.²⁷ Metrikailag ugyanezen *kolon* לְמוֹרֵי הַרְרִיץ („cséplőszánná”) bővítménye okoz problémát, hiszen a környező *kolonok* 3+2 és 3+3 metrumától ez a 4+3 ütemű *bikolon* szembetűnően elüt. A kifejezés *tautologia*, mindkét héber szó ugyanazt jelenti („cséplőszán”), egyébként DtIz szókincsében mindkettő *hapax*. A kutatók nagy többsége a הַרְרִיץ szót másodlagosnak tartja, a szövegbe kerülését általában a 15 $\alpha\beta$ שָׁרַף szavának *dittográfiájaként* magyarázzák.²⁸

A 15b–16a szövegében a cséplőszán Izrael tevékenységéről tudósít, érdekes módon. A próféta Izrael jövőjéről erőteljes dicsőségének kozmikus távlatait állítja az olvasó elé. Izrael cselekvésének tárgyai, a hegyek és a dombok DtIz szókincsének részét képezik, ugyanakkor az Izrael cselekvésének jelölésére használt igék egytől egyig *hapaxok*. A v. 16 $\alpha\alpha_2$ - β_1 anyaga, a felkapó szélvész képével a 40,24 $\beta\beta$ anyagához köt, valamint – jóval lazábban – a 40,7 $\alpha\beta$ -t idézi.

A SZAKASZOK ÜZENETE

A deutero-izajási vigasztalás leginkább erőteljes szövegegységeinek egyikét tartalmazza a 41. fejezet e néhány verse. Ha elfogadjuk Begrich feltételezését, miszerint a papi nyelvezetből kölcsönzött beszédformát, az üdvorákulomot használja a próféta, már önmagában a műfajválasztás is figyelemre méltó. Egy olyan élethelyzetben, amikor a fogságban élő népnek az Istenhez kapcsolatot biztosító kultusz hagyományos formái elérhetetlenek voltak – hiszen a Templom romokban állt –, DtIz az istenkapcsolat folyamatosságát, megszakítatlan voltát állítja hallgatósága elé. Ezzel persze nem relativizálja a kultuszt: igehirdetésének végső horizontja a hazatérés és a helyreállítás. Ugyanakkor a jelen helyzetben kell vigasztalást nyújtania népének – s ehhez mi lenne alkalmasabb téma annál, minthogy Isten nem hagyta magukra őket.²⁹

²⁷ Vö. GKC §106n, GBH §112h.

²⁸ KARL ELLIGER: *Deuterojesaja 40, 1–45, 7*, i. m. 147 aláhúzza, hogy a Pesitta olvasatában a két szó helyett csak egyet találunk, melynek szintén „cséplőszán” a jelentése.

²⁹ E témákhoz lásd pl. PETER R. ACKROYD: *Exile and Restoration*, Westminster Press, Philadelphia, 1968, 118–137; KONRAD SCHMID – ODIL HANNES STECK: *Restoration Expectations in the Prophetic Tradition of the Old Testament*, in James M. Scott (ed.): *Restoration: Old Testament, Jewish, and Christian Perspectives* (JSJSup 72), Brill, Leiden, 2001, 41–81.

Ezt a benyomást erősíti mindjárt a szövegegységet kezdő felütés, Izrael, Jákob és Ábrahám emlegetésével.³⁰ Azáltal, hogy a „nemzeti múlt” ősi nagyjainak alakjára utal, üdvtörténeti perspektívába helyezi a jelen keserű tapasztalatát, s megint csak a folyamatosságról beszél: arról éppenséggel, ami az ősatyák és az utódok között fennáll – ugyanaz az Isten, ugyanúgy választja ki, őrzi és vezeti őket. Az üdvtörténet kontinuitása a második üdvorákulumban éri el csúcspontját, ahol a megszabadított Izrael tevékenysége kozmikus dimenziókat kap: a „hegyeket csépelsz és porlasztasz, és dombokat pelyvává teszel, feldobod őket, s felkapja őket a szél, és a vihar szétszórja őket” kitétel a könyv bevezető perikópájának anyagához köt, és felidézi DtIz igehirdetésének kedvelt témáját, a teremtés és történelem felett egyaránt úr JHWH képét.

A népek megszégyenülése végül az elnyomatásban szenvedő nép helyreállításának üdvtörténeti csodáját minőségi változásként mutatja be. A történelmi/politikai mértékkel mérve jelentéktelen nép, a „kicsiny rovar” győztesként kerül ki a mindennapok harcaiból. Mindehhez Isten semmilyen feltételt nem támaszt, ő erősíti meg népét, akinek végeredményben sorsa a boldog beteljesülés: „te pedig örvendezel JHWH-ban”.

³⁰ Vö. pl. MEIRA POLLIACK: Deutero Isaiah's Typological Use of Jacob in the Portrayal of Israel's National Renewal, in Henning G. Reventlow – Yair Hoffman (eds.): *Creation in Jewish and Christian Tradition* (JSOTSup 319), Academic Press, Sheffield, 2002, 72–110; LENA S. TIEMEYER: *Fort he Comfort of Zion. The Geographical and Theological Location of Isaiah 40–55* (VTSup 139), Brill, Leiden, 2011, 215–250 (utóbbi a Jákob/Izrael rétegnak júdai eredetet tulajdonít).